

Sadık Hidayet'in "Lale" Adlı Öyküsüne Göstergebilimsel Bir Yaklaşım

Asuman GÖKHAN (*)

Özet: Bu çalışma, İranlı yazar Sadık Hidayet'in "Lale" adlı öyküsünün göstergebilimsel açıdan incelenmesini içermektedir. Çalışmada ilk olarak derin anlamını ortaya koyabilmek için öykü eylem düzeyinde kesitlere ayrılmıştır. Kesitleme işlemini takip eden ikinci aşamada anlatının zamansal ve uzamsal yapısı üzerinde durulmuş, son aşamada ise anlatı içinde görülen eyleyenlerin bakış açıları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: göstergebilim, derin anlam, kesitleme, gösteren, gösterilen, eyleyen.

A Semiotic Approach to the Story 'Tulip' Written by Sadık Hidayet

Abstract: This study investigates Sadık Hidayet's Story 'Lale' (Tulip) with a semiotic approach. In the study, first of all, the story has been divided into sections in order to bring the deep meaning into light. Following this, the time and space of the story have been analysed and finally the actants' points of view have been presented.

Key Words: semiotics, deep meaning, sectionalization, signified, signifier, actants.

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı
(e-posta: agokhan@atauni.edu.tr)

Giriş

Kurmaca öyküler, birbirine eklenen gerçek, olabilir veya düşsel olaylardan meydana gelir. Öykü çözümlenmelerinde bu eklenişin saptanması özel bir önem arz eder. Zeynel Kıran ve Ayşe (Eziler) Kıran'ın Yazınsal Okuma Süreçleri adlı eserlerinde belirttikleri gibi, "Bir öykü anlatmak, aşamalı olarak, okuru bilgilendirmek, okumasını sürdürbilmesi için ilgisini çekmek, düşündürmek, onu eyleme ve düşünceye ortak etmektir. İşte anlatım ya da öyküleme tekniklerinin önemi buradan kaynaklanır" (Kıran 2007: 66). Biz de buradan hareketle bu çalışmada İranlı yazar Sadık Hidayet'in¹ "Lale"² adlı öyküsünü, öyküyü oluşturan öğelerin aralarındaki ilişkiyi derinlemesine gösterebilmek için, göstergebilimsel açıdan incelemeye çalışacağız. Derin anlamını ortaya koyabilmek için öykü öncelikle eylem düzeyinde kesitlere ayrılacaktır. "Herhangi bir anlatıyı göstergebilimsel açıdan çözümleyebilmek için önce bu anlatıyı kesitlere ayırmak gerekir. Kesitleme, anlatıyı ya da metni, anlam kavşaklarına, bir başka deyişle, okuma birimlerine ayırmak demektir."³ Kesitleme işlemi takip eden ikinci aşamada anlatının zamansal ve uzamsal yapısı üzerinde durulacaktır. Son aşamada ise anlatı içinde görülen eyleyenlerin bakış açıları ortaya konulacaktır.

1. Kesit: Başlangıç: Bu kesit genellikle zaman ve uzamın verildiği, karakter sunumunun yapıldığı (anlatı kişilerinin takdim edildiği), olay örgüsüne giriş sağlayan kesittir. Bu öykünün giriş kesitinde zaman kavramı olarak sabahın erken saatlerinden söz edilmektedir. Ayrıca "havada döne döne oraya buraya düşen yarı ölü yapraklar" (55) ifadesi zamanın sonbahar olduğunu göstermektedir. Uzam ise "Karanlık pencere, derme çatma kapılı köy evleri, uzaktan üst üste dizilmiş kibrit kutuları gibi" bir görüntüyle betimlenmektedir.

1) Sadık Hidayet (1903-1953), birçok hikâye, kısa roman, iki tarihi dram, bir oyun, bir seyahatname ile bir dizi yergili komedi ve taslak kaleme aldı. Yazıları arasında ayrıca birçok edebiyat eleştirisi, İran folkloru ile ilgili araştırmalar ve Orta Farsça ile Fransızcadan yapılmış çeviriler yer alır. Hidayet, İran dili ve edebiyatının uluslar arası çağdaş edebiyatın bir parçası haline getiren yazar olarak kabul edilir. Sonraki yıllarda, zamanın sosyo-politik problemlerinin etkisiyle, İran'ın gerilemesinin sebebi olarak gördüğü monarşiye ve ruhban sınıfına yoğun eleştiriler yöneltmeye başlayan Hidayet, eserleri aracılığıyla bu iki kurumun suiistimallerinin İran milletinin sağlrlığının ve körlüğünün sebebi olduğunu gösterme çabasına girdi. Çevresine, özellikle de, çağdaşlarına yabancılaşan Hidayet, son eseri Kafka'nın Mesajı'nda ancak ayrımcılık ve baskı sonucunda yaşanabilecek bir melankoli, umutsuzluk ve ölüm halinden bahseder. Yazarın en tanınmış eseri 1937 yılında Bombay'da yayımlanan *Kör Baykuş*'tur. Diğer eserleri şöyle sıralanabilir: Öykü kitapları: *Diri Gömülen* (*Zinde be-gur*, 1930), *Moğol Gölgesi* (*Saye-e Moğol*, 1931), *Üç Damla Kan* (*Se qatre hûn*, 1932), *Alacakaranlık* (*Saye Rûşen*), *Aleviye Hanım* (*Aleviye hanûm*), *Bay Hav Hav* (*Veğ Veğ Sâhâb*, 1933), *Kör Baykuş* (*Bâf kâr*, 1937), *Aylak Köpek* (*Seg-e Velgerd*, 1942), *Hacı Ağa* (*Haci Ağa*, 1945); Oyunları: *Sâsân Kızı Pervin* (*Parvin dohter-e Sâsân*, 1930), *Mâzyâr* (*Maziyâr*, 1933); Seyahatnameleri: *İsfahan: Cihan'ın Yarısı* (*Esfahan nef-e Cehân*, 1931), *Islak Yol Üzerinde* (yayımlanmamış), (*Ru-ye Cadde-e Nemnâk*, 1935); İncelemeleri ve araştırmaları: *Hayyam'ın Rubaileri* (*Rubaiyyat-e Hekim Omer Hayyam*, 1923), *İnsan ve Hayvan* (*Ensan va Hayvan*, 1924), *Ölüm* (*Merg*, 1927), *Vejetaryenliğin Yararları* (*Favayed-e Gi-yahhâri*, 1957), *Kafka'nın Mesajı* (*Peyâm-e Kafka*, 1948). Çalışmamızda öyküye yapılan göndermeler metinde parantez içi sayfa numaralarıyla gösterilecektir.(www.wikipedia.org)

2) Sadık, 2001: 55-61.

3) Rifat, 1999: 162.

Burada "ısırtıcı", "soğuk" "rüzgar" ve "uğultuyla, bir hengâmeyle meçhul bir hedefe" (55) doğru uçan karga sürüsü doğanın acımasız gücünü ve diğer yandan küçük köyün bu güç karşısındaki çaresizliği sergilenmektedir. Bu karşıtlık şöyle gösterilebilir:

doğa	X	toplum
acımasız		çaresiz
güçlü		güçsüz

2. Kesit: Karşıtlık: Öykünün bu bölümünde metin süresince eyleyen rolünü üstlenen kahraman görülmektedir. Hodâdâd (Ö1). Burada kahramanın öncelikle dış dünyayla ilişkisi anlatılmaktadır. Ö1'in önceki kesitte betimlenen acımasız doğayla ilişkisi tuhaf görünmektedir. Doğayı temaşadan zevk alan Hodâdâd, "ısırtıcı rüzgâr"ın kendi üzerindeki etkisini okşama olarak algılamaktadır. Alışılabilenin aksine kargalar "mutluluk" habercisi gibidir. Mavi gökyüzünü ise adeta sahiplenmiştir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere anlatıcı algısı ile Ö1'in algısı arasında bir karşıtlık bulunmaktadır.

	Algı düzeyi	
Anlatıcı	X	Ö1 (Hodâdâd)

Bu kesitte Ö1'in fiziksel görüntüsü de sunulmaktadır: Kırçıl bıyıklı, sakallı, iri kemikli, uzun boylu, yapılı, altmış yaşında bir adamdır. Birinci kesitte gerçek zaman göstergelerinden hareketle sonbaharı yaşamakta olan dış dünyaya paralel olarak Ö1 de kendi sonbaharını yaşamaktadır:

Ö1	→	yaşlı
Dış dünya	→	sonbahar

Ancak kendisinden beklenmeyecek kadar "kıvrak ve diri" olan Ö1, "damarlarında yepyeni bir güç" (55) hisseder, yürüyüşünde canlılık, gözlerinde mutluluk ışıltıları vardır. Bu duygulardan dolayı olsa gerek, anlatıcının nesnel biçimde betimlediği dünya, onun için mutluluk kaynağı olmaktadır: "tüm doğa yemyeşil ve güler yüzlü görünüyordu" (55). Bütün bu karşıtlıklar şu şekilde gösterilebilir:

gerçek	X	görünüş
mutsuzluk		mutluluk
yalnızlık		kalabalık
yaşlı		genç

Bu kesitte uzam ve zaman konusunda genelden tikele doğru bir ayrıntılandırma ve- rilmektedir. Demâvend bölgesinden kahramanın yaşamını sürdürdüğü Çeşme-i Alâ adlı yere geçiş yapılmaktadır. Böylece okuyucu kahramanı uzam içerisinde değerlendirme şansına erişir. Köyden uzakta ve köşesine çekilmiş halde yaşamını sürdürmesi, bunun için gösterdiği çaba dile getirilmektedir. Zaman konusunda ise bir geri sapım söz konusudur: "Yirmi yıldır tek başına inziva hayatı sürdürüyordu. İri elleriyle toprağı belliyor, suluyor,

ekip biçiyordu. Babasının ve belki de birkaç kuşağın yaptığı işti bu” (55). Bu ifadelerle, Ö1’in geçmişi, yani son 20 yıllık yaşamına, mesleğine ilişkin önemli bilgi okura aktarılır. Ayrıca doğaya bağlı olan mesleği, geçirilen bir kuraklığın ardından Ö1’i sıkıntıya sokup, onu fakirleştirmiştir.

geçmiş	X	şimdi
zengin		fakir

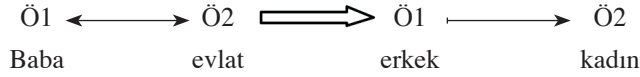
3. Kesit: Değişim: Bu bölümde zamanda bir geri sapım söz konusudur. “son iki üç yıldır ...” (56) ifadesiyle, bu süreçte kahramandaki değişim dile getirilir. Ö1 sosyalleşmekte, artık Demâvend çarşısına sık sık gelmekte ve “kadın kumaşı, kesmeşeker, çay ve öteberi” (56) satın almaktadır. Ayrıca çevredeki dağlarda ve yerleşim yerlerinde (Âbgerm, Câbon, Giliyard) bir “çingene kızı” (56) ile gezinmektedir. Böylece Ö1’in geçmişi ile şimdisi (son iki üç yıl) arasında bir karşıtlık gözlenir:

geçmiş	X	şimdi
yalnızlık		birliktelik
mutsuzluk		mutluluk
münzevilik		sosyalleşme

1. Alt kesit: Bu kesitte yine zamanda bir geri sapımla kahramanı bugünkü durumuna getiren olay anlatılmaktadır. Bu, onun yaşamını değiştiren belki de yaşamına anlam kazandıran, o günlerde küçük bir kız olan “ çingene kızla” (Ö2) karşılaşmasıdır. “İnsanın yüzünü tahriş eden ayazlı gecelerden birinde” (56) Ö1 yatmaya hazırlanırken “insandan mı canavardan mı geldiği belli olmayan” (56) tuhaf sesler duyar. Esasen cesur bir adam olan Ö1 korkuya kapılır: Elinde bıçakla kapıyı açtığı anda karşısında “gözyaşları yanaklarında donmuş, tir tir titreyen, kırmızı giysili, küçük bir çingene kızını” (56) görür. Soğuk bir gecenin karanlığında yolunu kaybeden bu küçük kız (Ö2) onun evine sığınır. Yaşamını değiştiren bu Çingene kız kendisi hakkında hiçbir şey, adını dahi söylemez. Bu nedenle Hodâdâd (Ö1) bu kıza önceleri lal (dilsiz) veya Lâlû olarak hitap eder, daha sonra bu isim Lale’ye dönüşür. Lale on iki yaşındadır, “buğday benizli”dir (56). Sevimli bir yüze sahip olan Lale’nin en etkileyici yanı, “gizemli gözleri”dir, ayrıca alnında ve ellerinde mavi dövmeler bulunmaktadır. Gizemli bir biçimde birdenbire Ö1’in yaşamına giren Lale, fizikötesi bir dünyadan gelmiş gibidir. Araştırma yapan Ö1, onun veya ailesinin hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamaz ve onu öylece kabul eder, sahiplenir: “sahibi çıkana kadar çocuğa bakmaya karar verdi” (56).

Ö1	X	Ö2
yaşlı		genç
erkek		kadın
yerli		yabancı
yerleşik		gezgin
açık		kapalı
bilinen		bilinmeyen

4. Kesit: Dönüşüm: Ö2'nin akrabalarını aramaya devam eden Ö1, bir sonuç elde edemez; zaten Lale'yi vermek istememektedir. Bu arada bu kıza olan sevgisi değişmiştir, Ö1 açısından bu sevgi baba-evlat ilişkisinden çıkmış ve kadımla erkek arasında yaşanabilecek bir duygusal ilgiye dönüşmüştür. Ancak bu ilgi dönüşümü yalnızca Ö1'de gözlenir:

Bu durum karşısında Hodâdâd bir takım tedbirler almaya başlar. Uyudukları odanın ortasına bir ip bağlayarak perdeyle ikiye ayırır. Çünkü Lale ona baba demektedir ve bu ev de onun baba ocağı gibidir. Bunu her duyduğunda kendini kötü hissetmesine rağmen bir şey belli etmemeye çalışır. Bu durum Ö2 açısından şöyle değerlendirilirken:

Gönderen	Özne	Nesne	Gönderilen
Ö1	Ö2	baba sevgisi şefkat güven masumiyet sahiplenilme	Ö2

Ö1 açısından şöyle gösterilebilir:

Gönderen	Özne	Nesne	Gönderilen
Ö2	Ö1	sevgi şefkat sahiplenme şehvet suçluluk	Ö1

5. Kesit: Çatışma: Bu kesitte daha çok Lale'nin yavaş yavaş ortaya çıkan bir özelliği ele alınır. Hodâdâd'ın evde olmadığı bir gün tavuk çalıp getirmesi onu oldukça şaşırır ve bunun yanlış bir davranış olduğunu Lale'ye anlatmaya çalışır. Ama Lale bunları duymak istemez ve bir bahaneyle bu tür tartışmalardan kaçınır (57).

Yine aynı kesitte Lale'nin başka bir özelliği de dile getirilir: Kırılarda dolaşmayı sevmesi, dışarı çıkamadığı zaman gösterdiği tepki, çoğu zaman yalnız dolaşmaya gitmesi, özellikle bu yalnız dolaşma isteği Hodâdâd'ın hiç hoşuna gitmez ve onun hakkında kötü düşüncelere kapılmasına sebep olur.

Ö1	X	Ö2
doğru		yanlış
iyi		kötü
sorumlu		sorumsuz

1. Alt kesit: Hodâdâd'ın kapıldığı bu kötü düşüncenin sebebi çoban Abbas'tır (Ö3), çünkü Lale'yi onunla konuşurken görmüş ve yakınlıklarından rahatsız olmuştur. Hatta Lale'yi azarlamış ve kalbinin kırılmasına sebep olmuştur. Bu durum daha da ileri gitmiş, Abbas'ın annesi geleneksel bir evlilik talebiyle Lale'yi Hodâdâd'dan istemiş ve her defasında da Lale'nin küçük olduğu bahanesiyle red cevabı almıştır.

Ona göre Abbas tembel, işe yaramaz biridir. Lale'yle evlendiği takdirde mirasçısı da olacaktır. Yıllarca biriktirdiklerini toprağı bile ekemeyen bu adama teslim edecektir. Üstelikte kendi kulübesinde emek verip büyüttüğü bir kız, onun gözünde kendi yetiştirildiği bir ağaç gibidir ve yabancı biri onun meyvelerini yiyecektir. Bu durumda anlatsal düzlemde Ö3, Ö1 ile aynı arzu nesnesine (Ö2) sahip olmak istediğinden, Ö3 karşı özne olarak da değerlendirilebilir. Ö3 ile Ö1 arasındaki karşıtlıklar şöyle gösterilebilir.

Ö1	X	Ö3
yaşlı		genç
zengin		fakir
baba		sevgili

Aslında Hodâdâd bunların bir bahane olduğunu bilir. Lale'ye gönlünü kaptırmıştır. Ancak "Kızın da gönlü olmalıydı" (57) diye düşünür. Ama kız onu hâlâ baba olarak görür. Bu nedenle onu kaybetmekten korktuğu için duygularını bir türlü açmaya cesaret edemez. Çünkü eğer kız "hayır" dese "kendini öldürmekten başka çaresi kalmaz" (58). Bu durumda Ö1'in Ö2 için hissettiği aşk, cinsel bir tutkuya dönüşür.

Ö1 için aşk	cinsel tutku
-------------	--------------

Ona olan aşkı gittikçe artar. Onun her hareketi izlemeye başlar, vücudunun her kıvrımını izlemekten kendini alamaz. Burada uzam büyük bir kaya parçası olarak karşımıza çıkar. Hodâdâd Lale'yi bir keresinde tesadüfen evlerinin yakınında bulunan bir kaya parçasının üzerinde oturmuş şarkı söylerken duyar, bir kez daha dinlemeyi arzu eder, ama bir daha dinleyemez.

Ö1 için yaşam=	ümit

	korku

6. Kesit: İç hesaplaşma: Bu kesitte Hodâdâd Lale'yi yine aynı uzam üzerinde yani kaya parçasının üzerinde bırakarak evinden Demâvend şehrine gitmek üzere ayrılır. Lale'nin her zamankinden daha fazla görülen neşesi dikkatini çeker. Öyle ki gezmeyi ve dolaşmayı çok sevmesine rağmen onunla gitmeyi istemez. Ama Hodâdâd üzerinde durmaz ve onun için bir başörtüsü (N1) alacağını söyleyerek yola koyulur. Bu kesitte de değişik uzamlar dikkati çeker. Demâvend şehri ve onun küçük çarşısı, çarşıdaki manifaturacı dükkânı ve bu çarşıda satışa sunulan nesnelere. Hodâdâd çarşıdan çay, şeker ve Lale'ye söz verdiği yeşil, sarı çiçek desenli başörtüsünü alarak sabırsız bir şekilde küçük kulübesine doğru

yola koyulur. Yaşına rağmen hızlı adımlarla yol alırken başörtüyü Lalenin üzerinde hayal etmeye başlar. Lale ona yaşama ümidi vermiştir, mutludur. Onu kendine ait bir kadın olarak hayal ederken, birden bundan utanır ve onu evlendirmesi gerektiğini düşünür. Ama çoban Abbas'la değil elbette. Yine de Ö1 Ö2'ye tutkulu bir aşkla bağlı olduğunun, ona karşı cinsel eğilim taşıdığını bilir:

Gönderen	Özne	Nesne	Gönderilen
cinsellik (Ö4)	Ö1	şehvet	Ö1

Öte yandan bu eğilimin uygun olmadığını da bilir: ““Onun güzelliğiyle iftihar etmeliyim. Çünkü babası yerindeyim ve ona iyi bir koca bulmalıyım””(58).

Gönderen	Özne	Nesne	Gönderilen
Vicdan (Ö5)	Ö1	Utanç	Ö1

Ancak vicdanını Ö3'e duyduğu nefretle susturmaya çalışır: “Ama Çoban Abbas'ın onu sevdiğini aklına getirince kanı tepesine sıçırıyordu” (58).

Gönderen	Özne	Nesne	Gönderilen
Ö3	Ö1	öfke nefret	Ö1 Ö3

Belki de Ö1 Ö2'ye karşı ensest duygularını Ö3 ile kapatır. Ö3, Ö1'in dış dünyada daha rahat biçimde suçlayıp nefret edebileceği bir günah keçisidir.

1. Alt kesit: Burada uzama ilişkin tasvirler vardır. Yolu üzerinde bulunan çevre köyler, alçak yüksek yollar, dere kenarı, dağ, bayır ve onu evine ve Lale'ye kavuşturacak olan yollar. Yorulmuş olmasına rağmen onu etkilemez bu yollar. Çünkü yolun sonunda onun için mutluluk vardır: Lale. Ara ara yağmur yağacağı endişesiyle bir gökyüzüne bakar, bir ekinleri görmek için yere bakar. Zaman zaman kazancının az, masrafının çok olduğunu düşünür. Ama yine Lale, onun için her şey feda olsun. Lale artık onun yaşamının bir parçası değil ta kendisidir.

Gönderen	Özne	Nesne	Gönderilen
Ö2	Ö1	mutluluk yaşam içgüdüğü	Ö1

2. Alt kesit: Hodâdâd büyük bir heyecanla ve karşı tepede yan yana kurulmuş iki kibrit kutusuna benzeyen kulübesine doğru yola koyulur. Ama onun için bu kulübe Lale'yle birlikte yaşam kaynağıdır. Elindeki bohçasıyla heyecanlı bir şekilde oraya varır. Ancak etrafta Lale'yi göremez. Ne kayanın üstünde ne de odada. Dehşete kapılır. Adını Lale, Lâlû diyerek var gücüyle bağırır. Cevap alamaz. Korkar, ümitsizliğe kapılır. Ne olup bittiğini anlayamaz. Çevrede bulunanlara sorar. Kimsenin haberi yoktur. Kulübesine döner. Bu onun için karanlık günlerin başlangıcıdır.

Gönderen	Özne	Nesne	Gönderilen
Ayrılık (Ö6)	Ö1	mutsuzluk	Ö1

3. Alt kesit: Havanın kararması ve Lale'nin gelmeyişi Hodâdâd için eseniksiz yaşamın ilk adımlarıdır. Zaman onun için durmuştur. Gece boyunca uyuyamaz. Kâbuslar içinde kıvrılır. Lale geldi diye en küçük bir sese kulak kabartır. Bir ara onu zorla birilerinin götürdüğünü bile düşünür ya da kendi isteğiyle gitmiş olabilir.

4. Alt kesit: Bu kesitte uzam ve kişi özellikleri öncekilere göre farklı bir şekil alır. Hodâdâd sabahı zor eder. Soğuk havaya rağmen satın aldığı baş örtüsünü (N1) alarak Lale'yi aramaya koyulur. Kişi kavramı Lale'yle birlikte kaybolmuş gibidir. Hodâdâd için etraftaki insanlar canavar ve ejderha görüntüsüne bürünmüştür. Önceden Lale'yle konuşma arzusuyla eve giderken gördüğü manzaralardan şimdi korku duymaya başlar. Güzel çiçek kokuları bile onu rahatsız eder. Ama rastladığı herkese Lale'yi sormayı ihmal etmez. Çünkü onsuz yaşamın değeri yoktur. Her şey ancak onun varlığıyla güzeldir. Günler onunla hoş geçer.

Sanıyordu ki herkes Lale'yi tanıyor. Önce ismiyle sordu. Cevap alamayınca kendisinin bile unuttuğu gerçeği dile getirerek “Çingene kızı” diyebildi. Bu kişilerin ona Mûmec'e bir Çingene grubunun gelip çadır kurduklarını söylemesi Hodâdâd'a yeniden ümit verdi (60).

Ümit = kavuşma + mutluluk

Lale = huzur + yaşam

7. Kesit: Sonuç: Alt kesitleriyle birlikte bu kesit olayın açıklığı kavuştuğu çözüm kesitidir. Hodâdâd yeni bir uzam olan belki de onun için bir esenlik olabilecek Mûmec'e doğru yola koyulur. Hızlı adımlarla yol alırken uzaktan çadırları görür ve yaklaşır.

1. Alt kesit: Bu kesitte de Çingene topluluğunun günlük yaşamını gösteren tasvirler yer verilmiştir. Hodâdâd koşar adımlarla onlara yaklaşır ve bir kadına (Ö7) Lale'yi sorar. Lale oradadır. Ama kadın ondan para koparmak için fal bakarak Lale hakkında bilgi verir. Söylediği şeyler Hodâdâd'ın yaşamının adım adım sonuna hazırlayan şeylerdir. Korktuğu şey başına gelmiştir. Kadın ona Lale'nin biriyle beraber olduğunu söyler. Artık onun için ümit bitmiş ve eseniksiz günler başlamıştır.

Gönderen	Özne	Nesne	Gönderilen
Ö7	Ö1	(u)mutsuzluk	Ö1

2. Alt kesit: Bu kesitte Lale'nin tasviri ağırlıklıdır. Bitişik çadırın kapısı açılır ve Lale görünür. Üzerinde Hodâdâd'ın ona aldığı kırmızı elbise vardır. Her zamankinden daha fazla neşeli haliyle onlara bakar. Ama bu kez konuşur. Anacığım dediği yaşlı kadına (Ö7) Hodâdâd'ı baba olarak tanıştırır. Hodâdâd. Satın aldığı baş örtüyü on verir. Bununla birlikte yeni bir eyleyen belirir. Genç bir adam (Ö8). Lale koşarak adamın elini tutar, kulağına bir şeyler söyleyerek oradan uzaklaşır.

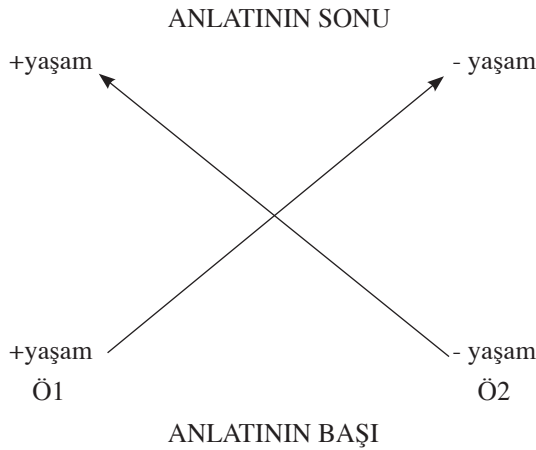
Ö1	X	Ö2
mutsuz		mutlu
yalnız		birlikte
hüzünlü		neşeli

3. Alt kesit: Hodâdâd için Lale'yi bulmak aslında olumlu bir gelişmedir. Ama bu kavuşma yaşlı adamın yaşamına mal olur. Lale mutludur. Hem ailesine hem de ait olduğu dünyaya dönmüştür. Hodâdâd "Lâlû'yu hiç bu kadar mutlu, bu kadar keyifli görmemişti"(61). Bu durum Hodâdâd'ı mutlu eder, ama Lale için başlangıç olan bu durum onun için ölümdür, yaşamın sonudur. Nitekim 5. kesitin 1. alt kesitinde de belirtildiği üzere, Lale ona bir anlamda "hayır" demiş, Hodâdâd'a da "kendini öldürmekten başka" çare kalmamıştır. Bu düşüncelerle geldiği yoldan küçük kulübesine geri döner. Artık bir daha onu kimse görmez. Hayattayken ona barınak olan kulübe şimdi ona mezar olmuştur. Ö2 ailesinin yanına geri dönmekle gerçekleştirdiği dönüştürücü edimle kendisini mutlu kılar, Ö1'i ölüme mahkûm etmiştir.

Öykünün sonu genç kız için mutlu ve esenlikli ise de yaşlı adam için mutsuz ve esenliksizdir. Başlangıçta yaşamak Ö1 için önemli olsa da öykünün sonunda Ö2'yi kaybetmesiyle yaşam sevinci ölüm arzusuna dönüşür. Demek ki, Ö1 için Ö2 yaşam sevincine (N2) dönüşmüştür. N2 çözümlene boyunca karşımıza çıkan bütün olumlu nesnelere karşılamaktadır. Onu kaybedince bu sevinci yitirir. Ancak Ö2 de başından beri ailesine ve sevdiğine kavuşmak arzusundadır. Nitekim anlatının sonunda Ö1'i terk ederek ailesinin yanına kaçar. Bu durumda dönüştürücü eyleyen Ö2'dir.

$$\text{Ö2} \quad \Longrightarrow \quad [(\text{Ö1} \cap \text{N2} \cup \text{Ö2}) \quad \longrightarrow \quad (\text{Ö1} \cup \text{N2} \cap \text{Ö2})]$$

Yüzeysel anlamdan derin anlama inip öyküdeki en temel karşıtlığı, yaşam/ölüm karşıtlığı olarak gösterebiliriz:

Anlatıda uzam:

Uzam 1: Öykü Demâvend kasabasının kibrit kutusuna benzeyen evlerden oluşan Çeşme-i Alâ adlı küçük bir köyünde geçer. Bu köy başlangıçta Ö1 için kapalı ve yalnızlık uzamıdır. Ö2'nin gelişile uzamda bir dönüşüm olur. Ö1 için kapsayan ve açık bir uzama dönüşen yaşadığı köy, çarşı ile ev arasında bulunan alçak-yüksek yollar, dere kenarı, dağ ve bayır artık esenliklidir. Ancak öykünün sonuna doğru Ö2'nin onu terk etmesiyle uzam yine başlangıç noktasına gelir. Ö1 topluluktan soyutlanıp yalnızlığına geri döner. Bu durumda onun için yaşadığı uzam artık kapalı ve esenliksizdir.

Ö2 için durum farklıdır. Yapayalnız bir durumdayken kendisine kucak açan bu yer onun için güvenli olsa da, mutluluk ailesinin yanındadır.

Uzam 2: Mûmec kasabası, Lale'nin ailesinin de aralarında bulunduğu Çingene grubunun konakladığı uzamıdır. Burası, ailesine ve sevgilisine kavuştuğundan dolayı Ö2 için açık, esenlikli bir uzamken, Ö2'yi kaybettiğinden dolayı Ö1 için esenliksizdir.

Anlatıda zaman:

Uzamdan söz etmek aynı zamanda eylemlerin oluşumu açısından zamandan da söz etmeyi gerektirir. Bu anlatı izlencesinde zaman, sonbaharla ve sabahın erken saatleriyle başlar ve öykünün sonu da yine aynı mevsimin göstergeleriyle sona erer. Ancak öykü içerisinde geri sapımlar söz konusudur. Ö1'in yirmi yıllık yalnızlık dönemi, Ö2'nin gelişile son iki üç yılda gösterdiği değişim, zamanda geri dönüşlerle anlatılır. Yine Ö2'nin Ö1'in evine gelmesiyle ailesini bulma arasında ki geçiş süresi anlatılırken dört yıllık bir zaman dilimi söz konusudur. Ayrıca öyküde soğuk ve ayazlı gecelerden ve sonbahardan söz edilmesi Ö1'in yaşıyla ilişkilendirilebilir.

Bakış açıları:

1. Anlatıcı bakış açısı: Bu öykü betimsel ve açıklayıcı söylemler içeren elöyküsel bir anlatıma dayanır. Demâvend ve Çeşme-i Alâ adlı uzamların tasvirleri, Hodâdâd ve Lale'nin fiziksel görünüşlerinin detaylı bir şekilde anlatılması betimsel söylemlerken, Hodâdâd'ın Lale'e karşı duyguları, Lale'nin Hodâdâd'la ve yaşadığı çevreyle olan ilişkisi, daha sonra ailesini bulması ve Çingene gence karşı hisleri açıklayıcı söylemlerdir. Anlatıcı nesnel bir tutum benimserken daha çok Hodâdâd'a odaklanır ve onun anlatı boyunca yaşadığı değişiklikleri yan tutmadan okura aktarır.

2. Hodâdâd'ın bakış açısı: Yalnızlık ekseninde dönen Hodâdâd, Lale'nin gelişile başkalaşır ve ona karşı önceleri hissettiği sahiplenme duygusu yavaş yavaş tutkuya dönüşür. Babalık hissiyle aşk tutkusu arasında kalan Hodâdâd giderek Lale'yi sadece kendisi için isteyip bencilleşir. Ancak Lale için her türlü fedakârlığa hazır olan yaşlı adam sonunda kendisine yaşam sahnesinden çekerek Lale'ye özgürlüğünü verir.

3. Lale'nin bakış açısı: Anlatı her ne kadar Hodâdâd'ın üzerinde odaklansa da betimsel ve açıklayıcı söylemlerle Lale'nin bakış açısı hakkında bilgi sahibi oluruz. Lale kendisi için pek çok fedakârlık yapan Hodâdâd'a hiçbir açıklamada bulunmadan onu terk

etmekle bencil bir karaktere sahip olduğunu gösterir. Ancak gençliği ve bu yüzden tecrübesizliği ile ailesine duyduğu özlem onun bencil davranışını başışlanabilir kılar.

Sonuç Gözlemleri

Öyküyü kesitleme işlemlerine dayanarak bölümledikten sonra anlatı izlencelerini incelemeye koyulduk. Yaptığımız çözümleme sonucunda öykünün, konusu itibariyle bir insanlık öyküsü olduğunu saptadık. Ö1'in savunmasız ve korunmaya muhtaç bir kızcağıza sahip çıkması doğruluk ve insanlık adına erdemli bir davranıştır. Ama öykünün ilerleyen bölümlerinde toplumun değer yargılarına aykırı duyguların ortaya çıkması bu masumiyete gölge düşürür. Ö1'in iç dünyasındaki gel-git onun gerçek dünyayla hayal dünyası arasında zıtlığa sebep olur. Biz bu çalışmada anlatı ve söylem yapılarının düzenlenişini göstergebilimsel kavramlar aracılığıyla ortaya çıkarmaya çalışırken öyküdeki üretiliş sürecinin en önemli aşamalarını da saptamaya çalıştık.

Kaynakça

Kıran, Z. ve Kıran, A. (Eziler) (2007). Yazınsal Okuma Süreçleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Rıfat, M. (1999). Gösterge Eleştirisi. İstanbul: Kaf Yayıncılık.

Sadık, H. (2001). Üç Damla Kan. Çev. Mehmet Kanar. İstanbul: YKY Yayınları.

www.wikipedia.org. Erişim Tarihi: 15.12.2010.